

Obraz literatury polskiej na Słowacji w tłumaczeniach Jozefa Marušiaka

The Picture of Polish Literature in Slovakia through Jozef Marušiak's Translations

Zuzana Pojezdalová

Univerzita Komenského v Bratislave, Filozofická fakulta, Katedra slovanských filológií,
zuzana.pojezdalova@gmail.com

Data zgłoszenia: 20.12.2015 r. — Data recenzji i akceptacji: 7.04.2016 r.

Abstract: Jozef Marušiak is one of the most distinguished translators of Polish literature into Slovak. The scope of his work is extraordinarily wide. In this paper his most important translations and translation areas are presented in order to show how the picture of the Polish literature in Slovakia has been affected and formed by his work.

Key words: Jozef Marušiak, Polish literature in Slovak language, literary translation, translator, reception of translation.

Literatura polska przenikała do słowackiej przestrzeni kulturowej już od najstarszych czasów istnienia naszych narodów. Jednak dopiero na przełomie XVIII i XIX wieku można mówić o słowacko-polskich stosunkach literackich w ścisłym tego słowa znaczeniu, ponieważ przedstawiciele słowackiego oświecenia zaczęli poszukiwać wsparcia w innych krajach słowiańskich i w Polsce znaleźli przykłady godne naśladowania w zakresie pracy naukowej i wychowawczej, a później również literackiej¹. Celem przekładów polskich dzieł było zaznajomienie słowackich czytelników z mało znaną, lecz dobrze odbieraną i wysoko cenioną literaturą.

Literatura polska stanowiła w późniejszym okresie ideowy, tematyczny oraz gatunkowy wzór dla słowackich romantyków. Ponieważ pisarze tego okresu wo-

¹ J. Hvišč: *Vzťahy a súvislosti slovenskej a poľskej literatúry*. Bratislava 1996, s. 17—18.

leli oryginalne brzmienie tekstów literackich, a także ze względu na ograniczone możliwości wydawnicze, potrzeba przekładu pozostawała na dalszym planie. Z tego powodu literatura przekładowa nie była bogata, jednakże w stosunku do dziejów literatury narodowej była ona istotna, gdyż wzmacniała jej rozwój, realizowała swoją inicjatywę estetyczną i gatunkową w twórczości narodowej².

Dopiero przekładowa twórczość P.O. Hviezdoslava³ oraz stopniowe powstawanie czasopism literackich wprowadzających przekłady dzieł polskich pisarzy⁴ stworzyły podstawy ciągłego przekładania literatury polskiej na język słowacki. Na Słowacji zresztą w tym czasie doszło do unowocześnienia przekładu literackiego i do profesjonalizacji tej dziedziny⁵. W latach międzywojennych oraz powojennych przekłady literatury polskiej, a konkretnie pisarzy takich jak Sienkiewicz, Prus, Reymont i Żeromski, przysłużyły się wielkiemu rozwojowi powieści w twórczości krajowej. Słowaccy pisarze nie znajdowali we własnej tradycji literackiej wystarczających wzorów, dlatego też czytali polskie przekłady, aby śledzić nowe możliwości wyrażania się w powieściach historycznych i społecznych⁶. Po raz pierwszy uwagę zwrócono także na osobowość tłumacza i jego pracę, co znalazło odbicie w artykułach i recenzjach w czasopismach literackich⁷. Do najwybitniejszych tłumaczy należał Mikuláš Stano, który w 1934 roku przetłumaczył *Wierną rzekę* Żeromskiego, a później skupił się prawie wyłącznie na twórczości Sienkiewicza.

W lutym 1948 roku sytuacja znacznie się zmieniła. Do tego roku obraz literatury polskiej na Słowacji kształtował się naturalnie na podstawie wyboru, potrzeb i zainteresowań słowackiego środowiska literackiego. Dzięki sile własnej treści i jakości potrafiła ona zainteresować słowackich pisarzy i nieraz dostarczała brakujących w kraju wzorów. Po 1949 roku twórczość przekładowa dostała się pod kontrolę rządzącej partii, która w mniejszym lub większym stopniu nadzorowała wybór dzieł przekładanych ze wszystkich języków.

W tej polityczno-kulturowej sytuacji w 1959 roku pojawił się Jozef Marušiak ze swoimi pierwszymi przekładami. Jako absolwent filologii rosyjskiej

² B. Hocheľ: *Preklad ako komunikácia*. Bratislava 1990, s. 63.

³ P.O. Hviezdoslav za pomocą przekładów przedstawił słowackim czytelnikom do tej pory prawie nieznanego J. Słowackiego. Tłumaczenia ukazały się na Słowacji w czasie, kiedy również polscy poeci Młodej Polski od nowa odkrywali istotę wyrazu oraz znaczenia twórczości Słowackiego.

⁴ Chodziło zwłaszcza o czasopisma z ustalonym programem, np. „Dennica” (1898—1914), która dbając o popularyzację działań w zakresie oświaty i emancypacji wśród słowackich kobiet, często wydawała przekłady E. Orzeszkowej i M. Konopnickiej.

⁵ K. Bednárová: *Dejiny umeleckého prekladu na Slovensku I. Od sakrálného k profánnemu*. Bratislava 2013, s. 49.

⁶ J. Hvišč: *Vzťahy a súvislosti...*, s. 126.

⁷ Na przykład L. Nádaši-Jégé w recenzji *Chłopów* W. Reymonta podkreślił strategię tłumacza I. Grebáča-Orlova polegającą na stosowaniu „dialektyzmów z gwary północnoorawskiej”. Por. L. Nádaši-Jégé: *Wl. St. Reymont: Sedliaci*. „Slovenské pohľady” 1927, nr 4, s. 276.

i słowackiej na Wydziale Filozoficznym Uniwersytetu Komeńskiego w Bratysławie debiutował przekładami z języka rosyjskiego, tłumacząc powieści, nowele i opowiadania⁸. W 1961 roku w wydawnictwie Slovenské vydavateľstvo krásnej literatúry (SVKL) ukazał się jego pierwszy książkowy przekład z języka polskiego — powieść J. Parandowskiego *Niebo w płomieniach*, którym zaczął swoją karierę tłumacza literatury polskiej. Nasuwa się pytanie, dlaczego nie kontynuował przekładu tekstów rosyjskojęzycznych i poświęcił swoją karierę zawodową właśnie północnym sąsiadom. W wywiadzie dla „Monitora Polonijnego” Marušiak wyjaśnił, że inne języki słowiańskie interesowały go jeszcze w czasie studiów, ale „w latach pięćdziesiątych i sześćdziesiątych współczesna literatura polska była śmielsza, bardziej krytyczna niż w pozostałych krajach naszego bloku”⁹. Mimo to nie miał okazji tłumaczyć współczesnej literatury polskiej na większą skalę. W bibliografii jego książkowych tłumaczeń z lat 1961–1972 znajdują się przeważnie dzieła o tematyce historycznej, młodzieżowej, podróżniczej, popularnonaukowej i filozoficznej¹⁰. W tym czasie jego uwaga skupiała się bowiem na polskich dziełach pozytywistycznych oraz międzywojennych, później na beletryzowanym eseju¹¹. Większość przekładów ówczesnych dzieł literatury pięknej publikował w czasopismach, szczególnie w „Revue svetovej literatúry” (RSL). Marušiak zaznajomił słowackich czytelników z młodą, do dziś istotną generacją polskich pisarzy¹². Od samego początku był tłumaczem wszechstronnym — zajmował się prozą, dramatem i poezją. W latach 1972–1978 objął go zakaz publikacji. Z tego powodu nie odnotowano w żadnym czasopiśmie jego przekładu. Sytuacja w zakresie publikacji książkowych oficjalnie była taka sama, przekłady Marušiaka ukazywały się jednak pod nazwiskami innych tłuma-

⁸ Na przykład przekłady dzieł V. Bogomolova, P. Nilina, A. Grina, A. Jugova, V. Kaverina, V. Katajeva i inne, por. <http://www.litcentrum.sk/slovenski-spisovatelia/jozef-marusiak> [Data dostępu: 31.10.2015].

⁹ J. Marušiak: *Tłumacz musi być jak kameleon*. „Monitor Polonijny” 2004, nr 3, s. 10. Dostępne w Internecie: http://issuu.com/monitorpolonijny/docs/monitor_polonijny_2004_03 [Data dostępu: 31.10.2015]. Równocześnie miał osobistą motywację, ponieważ wychowując się w podtatrzańskiej wsi Hybe, „odczuwał geograficzną bliskość Polski” i właśnie z powodu ciekawości tego, co jest po drugiej stronie gór, częściej sięgał po literaturę polską (ibidem).

¹⁰ Por.: J. Broszkiewicz: *Podoba lásky*. Bratislava, Smena, 1962; A. Schaff: *Filozofia človeka*. Bratislava, SVKL, 1964; S. Kowalewski: *Čierne okna*. Bratislava, Mladé letá, 1964; B. Gordon: *Adresát neznámy*. Bratislava, Mladé letá, 1965; Z. Bauman: *Vízie ľudského sveta*. Bratislava, Obzor, 1967; Z. Kosidowski: *Čo rozprávali proroci*. Bratislava, Obzor, 1969; J. Parandowski: *Alchymia slova. Mytológia*. Bratislava, Tatran, 1970; Z. Cackowski: *Hlavné problémy a smery filozofie*. Bratislava, Pravda, 1971; J. Edigey: *Tri ploché kľúče*. Bratislava, Obzor, 1971.

¹¹ J. Hvišč: *Vzťahy a súvislosti...*, s. 154–155.

¹² Na przykład S. Mrožek: *Tango*. RSL 1966, nr 2; J. Wittlin: *Vademecum grafomana*. RSL 1969, nr 3; S. Grochowiak: *Totentanz in Polen*. RSL 1970, nr 3; J. Głowacki: *Nový tanec la-ba-da*. RSL 1972, nr 1 i inne.

czy¹³. Dzięki temu udało się mu nie stracić kontaktu z twórczością przekładową. W 1980 roku Ministerstwo Kultury i Sztuki Polskiej Republiki Ludowej przyznało mu wyróżnienie „Zasłużony dla Kultury Polskiej”. Jednak jego przełomowy przekład ukazał się dopiero rok później, kiedy wydawnictwo Slovenský spisovateľ opublikowało powieść E. Redlińskiego *Konopielka*, pod słowackim tytułem *Konôpka* (1981).

Przekład ten spotkał się z niebywałym odzewem¹⁴. *Konopielkę* opublikowano w Polsce w 1973 roku, należy ona do tzw. nurtu chłopskiego, starającego się o realistyczne przedstawienie wsi i środowiska wiejskiego. Jak jednak zauważyli niektórzy ówczesni krytycy, a zwłaszcza sam tłumacz, realizm powieści nie stanowi mimo pierwszego wrażenia jej podstawy ani nawet głównego celu, ponieważ rzeczywiste istnienie świata przedstawionego było w tym czasie już praktycznie niemożliwe. Marušiak był przekonany, iż Redlińskiemu chodziło raczej o

stworzenie kreatywnego modelu wsi, w którym wiarygodność pojedynczych faktów rzeczowych i historycznych nie jest aż tak ważna, jak wiarygodność ujęcia podstawowych psychologicznych, mitycznych sytuacji, formujących świadomość, zwyczaje, ogólne podejście do świata człowieka wiejskiego, zakorzenionego w głębokiej przeszłości, ale widocznego do dziś¹⁵.

Ta teza to punkt wyjścia dla językowego odtworzenia przekładu *Konopielki*. Postacie powieści, jak i sam narrator posługują się bowiem dialektem podlaskim, którego użycie nie jest celem samym w sobie. Jego zadaniem nie jest pokazanie, w jaki sposób mieszkańcy używają konkretnego dialektu, stanowi jedynie środek podkreślenia mentalności ludzi i ich postrzegania świata.

Kwestia tłumaczenia dialektów była przedmiotem dyskusji już w latach 50. zeszłego wieku, kiedy w słowackim tłumaczeniu *Cichego Donu* wyrazy ukraińskie zastąpiono gwarą wschodniosłowacką. Wnioski dyskursu sformułował jednak dopiero Ferenčík w tezach słowackiej szkoły przekładowej jako

regułę nieprzekładania regionalnego dialektu oryginału na jakikolwiek konkretny regionalny dialekt języka słowackiego, żeby nie doszło do niepożądanego

---

¹³ Na przykład W. Tatarkiewicz: *O šťastí*. Bratislava, Smena, 1973 — pod nazwiskiem R. Turňa; B. Lešmian: *Príbehy námorníka Sindibáda*. Bratislava, Slovenský spisovateľ, 1974 — pod nazwiskiem F. Uváček i inne.

¹⁴ Por. V. Kochoł: *Groteska a mýtus*. „Romboid” 1982, nr 9, s. 88—90; J. Hvišč: *E. Redliński: Konôpka*. „Slovenské pohľady” 1982, nr 6, s. 140—142 i inne.

¹⁵ „vytvorenie kreatívneho modelu dediny, v ktorom nie je natoľko dôležitá hodnovernosť jednotlivých vecných či historických skutočností, ale skôr hodnovernosť postihnúť základných psychologických, mytologických situácií, formujúcich vedomie, zvykoslovie, celkový prístup k svetu dedinského človeka, majúci korene v hlbokjej minulosti, ale prejavujúcej sa dodnes”. J. Marušiak: *O Konôpke, slovenčine a radosti z prekladania*. „Revue svetovej literatúry” 1983, nr 3, s. 136 (tłum. — Z.P.).

przesunięcia zamiaru artystycznego, ewentualnie do wywołania sprzecznego znaczenia. Żeby osiągnąć identyczność pod względem formy, należy zastosować dialekt stylizowany stworzony *ad hoc* albo, w skrajnym przypadku, cytaty lub uwagi wyjaśniające¹⁶.

Marušiak w zasadzie trzymał się reguł słowackiej szkoły — nie użył żadnego konkretnego dialektu słowackiego, korzystał jedynie z różnych elementów typowych dla większości gwar środkowosłowackich¹⁷. Swoją decyzję uzasadnił za pomocą kilku różnych argumentów, a jednym z najważniejszych było to, że „moc ekspansji tych gwar powoduje, że dzisiaj odczuwamy je jako najbardziej typowe dla mowy ludowej już w ponaddialektalnym rozumieniu”¹⁸. Przeciwno zastosowaniu konkretnego dialektu języka docelowego jednoznacznie przemawia również fakt, iż „konkretny dialekt nieznośnie łączy obcą, przenoszoną rzeczywistość z naszą krajową rzeczywistością, łatwą do identyfikacji, i to prowadzi do niepożądanego przesunięcia w postrzeganiu czytelniczym”¹⁹. Marušiak dokładnie więc przemyślał koncepcję przekładu, żeby zapobiec niepożądanym zmianom znaczenia. Wbrew twierdzeniom tłumacza J. Hvišč²⁰ i V. Kochol²¹ widzą w użytym przez Marušiaka języku gwara liptowską. Słowacki element kulturowy przedostał się zatem do oryginału, ale wydaje się, że w tym przypadku nie można było tego uniknąć. Pozwolimy sobie na stwierdzenie, iż ze względu na wspomnianą już rolę dialektu w tym dziele rozwiązanie zastosowane przez Marušiaka było jedynym możliwym i właściwym.

Nurtowi wiejskiemu Marušiak pozostał wierny, tłumacząc powieść W. Myśliwskiego *Kamień na kamieniu*, która została opublikowana w 1989 roku w wydawnictwie Slovenský spisovateľ. Na Słowacji powieść ukazała się pięć lat później niż polski oryginał, tłumacz miał więc wystarczająco dużo czasu, żeby zbadać pozycję powieści w polskim środowisku literackim. Czytelnicy uważali ją za bestseller czy nawet za arcydzieło, ale wielu krytyków miało także zu-

¹⁶ „pravidlo nepreklaďat' regionalny dialekt originálu akýmkoľvek konkrétnym regionálnym dialektom slovenčiny, aby nedošlo k nežiaducemu posunu umeleckého zámeru, resp. významovému protirečeniu. Na dosiahnutie formálnej totožnosti použiť štylizovaný dialekt vytvorený ad hoc, alebo, v krajnom prípade, citátové prvky či vysvetľujúce vsuvky”. J. Ferenčík: *Kontexty prekladu*. Bratislava 1982, s. 55 (tłum. — Z.P.).

¹⁷ Nie jest ich wiele, ale stosuje je konsekwentnie, np.: końcówkę przymiotników rodzaju nijakiego -ô (*peknô* zamiast *pekné*), końcówkę czasowników w czasie przeszłym -u (*kosiu* zamiast *kosil*), końcówkę czasowników -uvať (*kupuvať* zamiast *kupovať*) itp.

¹⁸ J. Marušiak: *O Konôpke...*, s. 138.

¹⁹ „konkrétne nárečie neúnosne spája cudziu, prenášanú realitu s presne určiteľnou našou domácou skutočnosťou, čo vedie k nežiaducemu posunu k čitateľskom vnímaní”. Ibidem, s. 139 (tłum. — Z.P.).

²⁰ J. Hvišč: *E. Redliński: Konôpka*. „Slovenské pohľady” 1982, nr 6, s. 142.

²¹ V. Kochol: *Groteska a mýtus...*, s. 90.

pełnie odmienne zdanie²². Analizując *Konopielkę*, wskazaliśmy już na to, w jak przemyślany sposób Maruśiak podchodzi do tłumaczenia, i że w przygotowaniu do pracy nad przekładem właściwa interpretacja oryginału okazuje się jednym z zasadniczych elementów. Klucz do językowego ujęcia dzieła znajdujemy w artykule J. Barana, który określa język powieści jako „lekkko stylizowany, ale sprawiający, od początku [...] do końca, wrażenie prawdziwości i naturalności”²³. Podobnie można określić język przekładu. Maruśiak, „wtajemniczony znawca mowy człowieka wiejskiego, stylizuje narrację na ludową, co odpowiada narratorowi socjalnie i mentalnie, ale zachowuje przy tym właściwy umiar, a więc zgodnie z zamiarem autora specyficzny język nie przesłania uniwersalnego losu bohatera”²⁴. W powieści *Kamień na kamieniu* znajdujemy, w odróżnieniu od *Konopielki*, elementy gwary ludowej w warstwie nie tyle morfologicznej, ile leksykalnej, składniowej i stylistycznej²⁵. Lekka stylizacja oryginału utrzymana jest w przekładzie również za pomocą wymieniania słów gwarowych na ich odpowiedniki literackie²⁶. Przy tym język przekładu uzupełnia obrazową narrację w sposób harmonijny.

W literaturze słowackiej nurt wiejski nie ma tak wielu przedstawicieli. Biorąc pod uwagę tematykę, powieść *Kamień na kamieniu* jest więc wzbogaceniem dla słowackiego środowiska, merytorycznie jest bardzo bliska kulturze słowackiej oraz reprezentuje specyficzny nurt literacki na Słowacji. Z drugiej strony słowacy czytelnicy nie mogą za pośrednictwem paru wybranych tłumaczeń w pełni dostrzec skomplikowanego rozwoju tego nurtu, którego zwieńczeniem była właśnie powieść Myśliwskiego. Stwierdził to też P. Winczer, który zauważył, iż „polski czytelnik wyczuwa w oryginale również kontekst literacki prozy rozwijającej się w rodzimej literaturze od lat 60. [...], czego nie udało się w przekładzie zachować”²⁷. Obraz polskiej prozy wiejskiej na Słowacji pozostaje zatem

²² Intensywną dyskusję na temat interpretacji powieści w Polsce Maruśiak szczegółowo opisuje w posłowie przekładu, cytując artykuły i recenzje zarówno zwolenników, jak i przeciwników książki, opublikowane w czasopismach „Radar”, „Tu i Teraz”, „Miesięcznik Literacki” i innych.

²³ J. Baran: *Kamień do kamienia*. „Tygodnik Kulturalny” 1986, nr 3, s. 7.

²⁴ „zasvätený znalec reči dedinského človeka, štylizuje rozprávania na ľudové, čo zodpovedá sociálne i mentálne rozprávačovi, no zachováva pritom patričnú mieru, takže vhodné s autorovým zámerom jazyková osobitosť prostredia neprekryva univerzálnosť hrdinovho osudu”. P. Winczer: *Závažné a mnohoznačné Myšlívského dielo*. „Slovenské pohľady” 1991, nr 1, s. 139 (tłum. — Z.P.).

²⁵ Por. „Otec mi kázal, aby som štence utopil, kým sa im oči rozlepia. Nechať jedno, načo nám je toľko psov. Podrastú, a potom iba dávaj žrať. A keď začnú za sukami behať, budú ich po dedine mlátiť drúkmi, možno bude treba držať aj mrzáka. A poviazat' na reťaze, koľko reťazi by bolo treba kúpiť. Laľať, krave sa pretrhla, a niet času zaniest' ku kováčovi, żeby ju dáko zvaril”. W. Myšlívski: *Kameň na kameni*. Bratislava 1989, s. 47.

²⁶ Por. „A keď príde mokrý rok na ľan? Tak bude mokrý aj na žito, pšenicu, nevraVím už o švábke. Lebo mokrý rok je na všetko mokrý. Nevyberá si, či pšenica, zemiaky, či ľan”. Ibidem, s. 12.

²⁷ „polský čitateľ citi v pôvodine aj domáci literárny kontext od šesťdesiatych rokov sa rozvíjajúcej prózy [...], čo sa v preklade nedalo zachovať”. P. Winczer: *Závažné a mnohoznačné...*, s. 139 (tłum. — Z.P.).

mimo wszystko tylko częściowy. Jak zaznaczyliśmy jednak wcześniej, także dzięki przekładowi Maruśiaka obraz ten jest stosunkowo wierny.

Wspomnieliśmy już o tym, że Maruśiak oprócz beletrystyki zajmował się również tłumaczeniem specjalistycznym. Do jego najbardziej znaczących dzieł w tym zakresie niewątpliwie należy przekład monumentalnej trzutomowej antologii W. Tatarkiewiczza *Historia estetyki*²⁸, która ukazała się w Polsce już w latach 60. We wstępnym studium słowackiego wydania *Estetyki starożytnej* E. Bottřánková pisze, że na Słowacji powstało do tej pory niewiele publikacji tego rodzaju. Dzięki przekładowi do rąk słowackiego czytelnika trafia książka, która przyniosła „pełny i bogaty obraz rozwoju estetyki starożytnej, różnorodnych postaci i przemian jej problemów, motywów oraz aparat pojęciowy”²⁹. Z punktu widzenia przekładu interesuje nas oczywiście przede wszystkim kwestia aparatu pojęciowego. Mając na uwadze, że specjalistyczna twórczość estetyczna zaczynała się na Słowacji dopiero rozwijać oraz że antologia do dziś stanowi część literatury obowiązkowej kursu estetyki w ramach kierunków humanistycznych i technicznych na słowackich uniwersytetach³⁰, można bez wątpienia powiedzieć, iż przekład Maruśiaka miał znaczący wpływ na rozwój słowackiej terminologii estetycznej. Maruśiak podjął się również przetłumaczenia następnego istotnego historiograficznego dzieła Tatarkiewiczza — *Historia filozofii*. Z dostępnych nam informacji wynika, że przekład słowacki nie został jednak dotychczas opublikowany. Z zakresu literatury specjalistycznej i popularnonaukowej Maruśiak przedstawił słowackim czytelnikom także słynnego polskiego filozofa — L. Kołakowskiego. W dwóch seriach ukazały się tłumaczenia *Mini wykładów o maxi sprawach*³¹, w czasopiśmie opublikowano z kolei *Wielki głód*³². Dla Maruśiaka jako tłumacza charakterystyczne jest to, że stara się zaznajomić czytelnika także z szerszym kontekstem tłumaczonego dzieła. W posłowiach albo uwagach tłuma-

²⁸ Por.: W. Tatarkiewicz: *Dejiny estetiky I, Staroveká estetika*. Bratislava, Tatran, 1985; Idem: *Dejiny estetiky II, Stredoveká estetika*. Bratislava, Tatran 1988; Idem: *Dejiny estetiky III, Novoveká estetika*. Bratislava, Tatran, 1991.

²⁹ „plný a bohatý obraz rozvoja antickej estetiky, rozmanitých podôb a premien jej problémov, motívov a pojmového aparátu”. W. Tatarkiewicz: *Dejiny estetiky I, Staroveká estetika...*, s. 10—11 (tłum. — Z.P.).

³⁰ Por. strony uniwersytetów: Univerzita Komenského w Bratysławie: https://fphil.uniba.sk/uploads/media/HE_sylaby_ZS_1415.pdf; Univerzita Konštantína Filozofa w Nitrze: http://www.uluk.ff.ukf.sk/ULUK/ULUK_files/Te%CC%81zy%20Estet.pdf; http://www.katedrafilozofieffukf.com/uploads/1/3/9/8/13980582/dejiny_estetickho_myslenia.pdf; Technická univerzita w Koszycach: http://www.fu.tuke.sk/data/aktuality/oznamy/20090801_infolist/Dejiny_estetikyII.pdf; Trnavská univerzita w Trnawie: <http://fff.truni.sk/index.php?mod=page&id=349> [Data dostępu: 7.11.2015].

³¹ Por.: L. Kołakowski: *Malé prednášky o veľkých problémoch*. Bratislava, Kalligram, 1998; Idem: *Malé prednášky o veľkých problémoch (druhá séria)*. Bratislava, Kalligram, 2000.

³² Por. L. Kołakowski: *Veľký hlad*. „Slovenské pohľady” 1991, nr 4, s. 59—62.

cza często podaje informacje, które pomagają zrozumieć znaczenie dzieła albo samego autora, ewentualnie okoliczności napisania oryginału³³.

Na początku lat 90. doszło do istotnej zmiany w zakresie doboru tłumaczonych przez Marušiaka dzieł. Częściowo wynikało to ze zmiany ustroju politycznego, częściowo spowodowane było faktem przejścia tłumacza w 1992 roku na emeryturę. O ile dotychczas można było obserwować pewną spójność tematyczną w doborze tłumaczonego materiału³⁴, o tyle od tej pory przekłady Marušiaka łączą zaledwie dwa czynniki. Pierwszy stanowi wybór autora oryginału, jak pokazuje bibliografia jego przekładów, niektórzy pisarze pojawiają się w wyborach kilkakrotnie. Zazwyczaj jest to jednak tylko dwukrotne podjęcie się przekładu dzieł jednego autora³⁵, przy czym drugie tłumaczenie następuje dopiero po kilku latach po pierwszym przekładzie. Drugi czynnik tłumacz stosuje nieco bardziej konsekwentnie: prawie wszystkie przełożone przez niego dzieła zyskały nominację do Nagrody Literackiej Nike lub ją zdobyły. Najlepiej wyjaśnia swój wybór jednak sam tłumacz: „Gdy jakaś książka mnie zainteresuje, podsuwam pomysł przetłumaczenia jej na język słowacki jakiemuś wydawnictwu. Bywa i tak, że zrobię tłumaczenie, a potem oferuję gotowy produkt”³⁶. Najważniejsze jest więc osobiste zaciekawienie samego tłumacza. Nike może dla niego stanowić jedynie pewną wskazówkę, co warte jest przeczytania zdaniem polskiego środowiska literackiego. Nagroda w ten sposób niewątpliwie spełnia jeden ze swoich głównych celów, jakim jest promocja literatury polskiej³⁷. Ponieważ Marušiak gustuje właśnie w książkach, które wcześniej zostały już docenione, można stwierdzić, że co do joty spełnia rolę tłumacza — ambasadora oraz legislatora literatury polskiej na Słowacji³⁸. Z jednej strony przedstawia słowackim czytelnikom najnowszą literaturę polską³⁹, z drugiej strony

³³ Na przykład tekst *Wielki głód* został uzupełniony o informację, że dzieło miało pierwotnie być częścią cyklu bajek, ale cenzura je z książki wykreśliła i bajkę znaleziono dopiero w 1991 roku w starym mieszkaniu autora. Ibidem, s. 62.

³⁴ Mamy na myśli przede wszystkim wspomniane już dzieła nurtu wiejskiego czy literaturę specjalistyczną, ale również dziecięcą i młodzieżową, którymi nie zajmowaliśmy się bliżej ze względu na ograniczoną objętość artykułu.

³⁵ Por.: A. Michnik: *Sokratov tieň*. Bratislava, Slovenský spisovateľ, 1993; Idem: *Zlost' a hanba, smútok a hrdosť*. Bratislava, Kalligram, 2006 (wraz z K. Chmelem i I. Hankovą); J. Pilch: *Pod mocným anjelom*. Bratislava, Drevo a srd, 2002; Idem: *Lyže svätého otca*. W: *Polská drama*. Bratislava, Divadelný ústav, 2012; W. Myśliwski: *Horizont*. Bratislava, Kalligram, 2007; Idem: *Traktát o lúštení fazule*. Bratislava, Kalligram, 2010; A. Stasiuk: *Dukla*. Bratislava, Baum, 2004; Idem: *Haličské poviedky*. Bratislava, Slovart, 2008.

³⁶ J. Marušiak: *Tłumacz musi być...*, s. 11.

³⁷ Por. <http://www.nike.org.pl/strona.php?p=19> [Data dostępu: 7.12.2015].

³⁸ Por. M. Buczek: *Jozef Marušiak — tłumacz-komparatysta idealny*. „Przekłady Literatur Słowiańskich” 2014, t. 5, cz. 1, s. 386.

³⁹ Por. J. Pilch: *Pod mocnym anjelom...*; A. Stasiuk: *Dukla...*; Idem: *Haličské poviedky...*; K. Varga: *Guláš z turula*. Bratislava, Kalligram, 2010 i inne.

wraca również do starszych dzieł klasyków należących do kanonu literatury polskiej⁴⁰.

Przyjrzyjmy się bliżej jednemu z największych wyzwań translatorskich, jakim jest przekład *Ferdydurke* W. Gombrowicza. Wielowarstwowa i wieloznaczna powieść była i nadal jest przedmiotem wszelkiego rodzaju interpretacji. Jeżeli recepcja *Kamienia na kamieniu* była niejednoznaczna, to w przypadku *Ferdydurke* w ogóle nie można dokonać wyboru jednego właściwego sposobu rozumienia całej powieści. W interpretacjach oryginału bardzo często pojawiają się pojedyncze wyjaśnienia znaczeń lub symboli powieści, toteż tłumacz w trakcie reekspresji dzieła w języku docelowym musi stosować różne strategie w celu pokonania zarówno barier językowych, jak i kulturowych. Przetłumaczona na wiele języków powieść doczekała się słowackiej wersji dopiero w 2004 roku, czyli po niemal siedemdziesięciu latach od wydania oryginału. Sam fakt odzwierciedlającej się w języku odległości czasowej sugeruje, że tłumacz musiał zdecydować się na modernizację bądź archaizację języka powieści. L. Berezowski stwierdza, że istnieją dwa źródła kodowania czasu i miejsca powstania tekstu oryginału: materiał językowy oraz materiał pojęciowo-kulturowy. Jeżeli przeważa pierwszy, archaizacja lub aktualizacja wymaga świadomego stosowania strategii tłumaczeniowej, w drugim zaś przypadku efekt archaizacji wywoła nawet tłumaczenie dosłowne⁴¹. Niezwykle złożony tekst *Ferdydurke* nie pozostawił tłumaczowi wyboru jednej spośród tych dwóch opcji. Jak wskazuje M. Buczek⁴², Maruśiak musiał w różnych, lecz uzasadnionych przypadkach zastosować obydwie: archaizując mowę chłopów i ludu, odróżnia ją od języka „panów”, aktualizuje język w sytuacji, kiedy archaizmy nie pełnią żadnej funkcji i mogłyby utrudnić odczytanie innych wartości oryginału⁴³. Chociaż dosłowne tłumaczenie też znalazło uzasadnione miejsce w tekście docelowym, jego funkcja wiarygodnego oddania czasu i przestrzeni oryginału wydaje się mniej ważna. Poprzez dosłowność tłumacz bowiem starał się przede wszystkim przekroczyć barierę wynikającą z napięcia między formą a chaosem oryginału⁴⁴. Bliskość języków umożliwia tłumaczowi wykorzystywanie neologizmów zbudowanych w oparciu o sposoby derywacji zastosowane w oryginale. Poprzez różne operacje słotwórcze stara się oddać niezwykłą pracę Gombrowicza nad językiem powieści.

⁴⁰ Por.: C. Miłośz: *Záhrada vied*. Bratislava, Kalligram, 2002 (wraz z K. Chmelem i M. Minárikovą); R. Kapuściński: *Eben*. Bratislava, Kalligram, 2003; W. Gombrowicz: *Ferdydurke*. Bratislava, Kalligram, 2004 i inne.

⁴¹ L. Berezowski: *Pragmatyczne podstawy archaizacji*. W: *Przekładając nieprzekładalne*. Red. M. Ogonowska. Gdańsk 2000, s. 132–133.

⁴² Por. M. Buczek: *Barriere kulturowe w słowackim przekładzie „Ferdydurke” Witolda Gombrowicza*. „Przekłady Literatur Słowiańskich” 2012, t. 3, cz. 1, s. 164–183.

⁴³ Ibidem, s. 175–176.

⁴⁴ Ibidem, s. 182.

Wydaje się, że niemal każdy krok podejmowany przez tłumacza jest dokładnie przemyślany. Z tego powodu nasuwa się pytanie, dlaczego Maruśiak usunął z powieści lejtmotywy przewijające się przez cały utwór: *pupa*, *gęba*, *łydka*, tłumacząc je nie jednym słowem, lecz kilkoma⁴⁵. Słowacki przekład w ten sposób traci jedną z najważniejszych cech oryginału — słowa kluczowe, które oczywiście są wieloznaczne, ale autor oryginału zostawił ich interpretację czytelnikowi. Słowacki odbiorca nie ma możliwości zadania sobie pytania, co oznacza owa *pupa* czy *gęba*. A przecież właśnie próba interpretacji tego typu symboli powinna stanowić cel przekładu *Ferdydurke* w obcej kulturze po tylu latach.

Ferdydurke to doskonały przykład bariery kulturowej wspierający tezę o dwóch geograficznie bliskich krajach, których kultury są faktycznie obce⁴⁶. Jednakże Maruśiak wybiera z literatury polskiej również dzieła, które te dwa kraje w pewien sposób łączą. Należą do nich przekłady *Opowieści galicyjskich* oraz *Dukli* A. Stasiuka, a także tłumaczenia esejów A. Michnika lub K. Vargi⁴⁷. Wszyscy wymienieni pisarze wykorzystali w swoich książkach elementy, których czytelnik słowacki nie odczuwa zbyt obco, potrafi się z nimi identyfikować, może przenieść je do własnej kultury. Literatura polska staje się przez to mniej obca i bardziej zrozumiała, przystępna. W książkach Stasiuka element ten stanowi przede wszystkim środowisko, miejsce, gdzie rozgrywają się pojedyncze historie. Chodzi o tereny w pobliżu Słowacji albo na jej granicach. Regiony te mogą być znane słowackiemu odbiorcy z własnego doświadczenia, a przynajmniej ze szkolnych lekcji geografii lub historii. W ten sposób można odnieść wrażenie, że mowa jest o „naszym”, a nie o „cudzym”⁴⁸, ponieważ świat przedstawiony jest do „naszego” podobny. J. Beňo jednak od razu zaznacza, że „nie temat, lecz jego opracowanie poprzez oryginalność oraz mistrzostwo słowa jest decydujące. Dzięki przemyślanej budowie tekstu oraz stylistycznej perfekcyjności Stasiuk króluje w doskonałym tłumaczeniu Jozefa Maruśiaka”⁴⁹. Beňo jednocześnie składa hołd

⁴⁵ Na przykład *gęba* przetłumaczona jest na *ksicht*, *papuľa*, *huba*, *rypák* i inne, odpowiednikami *pupy* są *zadok*, *zadoček*, *rituľka* i inne.

⁴⁶ L. Spyřka: *Bliskość kulturowa a przekład w obrębie literatury polskiej i słowackiej*. „Przekłady Literatur Słowiańskich” 2012, t. 3, cz. 1, s. 187.

⁴⁷ A. Stasiuk: *Dukla...*; Idem: *Haličské poviedky...*; K. Varga: *Guláš z turula...*; A. Michnik: *Sokratov tieň*. Bratislava, Kalligram, 1997; Idem: *Zlost' a hanba, smútok a hrdošť...*

⁴⁸ Maruśiak na przykład konsekwentnie naturalizował ortografię słowackich toponimów. Żeby jednak podkreślić wielokulturowy aspekt opowieści, stosował reguły transkrypcji nazw w języku ukraińskim według reguł słowackiej ortografii, mimo że autor oryginału posługiwał się jedynie pisownią polską.

⁴⁹ „Nie téma, ale jej spracovanie originalitou a slovesným majstrovstvom autora rozhoduje. Stasiuk premyslenou výstavbou textov a štylistickou bravúrou vyniká v perfektnom preklade Jozefa Maruśiaka”. J. Beňo: *Umenie využiť talent*. „Slovenské pohľady” 2009, nr 5, s. 130 (tłum. — Z.P.).

pisarzowi oraz literaturze polskiej, pisząc: „[Stasiuk — Z.P.] odkrywa i przybliża w swoistej ludzkiej osobliwości specyficzny sposób wolności i niepodległości, pouczony tradycją nowoczesnej polskiej prozy modernistycznej, której możemy tylko zazdrościć jej psychologicznego mistrzostwa oraz naturalnej filozoficznej głębi”⁵⁰.

W przypadku tłumaczonych przez Marušiaka esejów bliskość kulturowa nie odnosi się do konkretnego miejsca lub czegoś materialnego. Chodzi bardziej o myśli, rozważania, które można przenieść również do słowackiego środowiska, można je transponować na słowackie warunki, co więcej — możliwe jest znalezienie w nich odpowiedzi na własne pytania. Dotyczy to przede wszystkim esejów A. Michnika, który jest na Słowacji bardzo dobrze znany, ponieważ kilkakrotnie odwiedził Bratysławę i uczestniczył w różnych dyskusjach⁵¹. Elementem łączącym oba kraje jest tym razem wspólna historia, walka przeciwko totalitarnemu układowi politycznemu oraz zwalczanie problemów po transformacji. W wydaniu słowackim znajdują się eseje na temat Europy Środkowej jako wielonarodowej mozaiki, źródła konfliktów, lecz także różnorodności i tolerancji. Książka stanowi źródło cennych myśli, dzięki którym można zarówno lepiej zrozumieć własną historię, jak i zobaczyć analogiczny rozwój Polski i Słowacji⁵². J. Beňo w swojej recenzji wyraził podziw dla samego autora: „Czytając ją [książkę — Z.P.] człowiek sobie uświadomi, jak bardzo brakuje nam takiej osobowości, jak nie mamy autora, który dzięki swoim stanowiskom, ciągłej i wytrwałej pracy wyrósłby na autorytet dziś znany i szanowany, chociażby tylko w Europie Środkowej”⁵³.

Zbiór esejów *Gulasz z turula* K. Vargi odgrywa na Słowacji zupełnie inną rolę niż eseje Michnika. Uwaga czytelnika tym razem nie jest skierowana na północnego, lecz południowego sąsiada, gdyż eseje dotyczą Węgier, ich mieszkańców, węgierskiej kultury, historii i „duszy”⁵⁴. Autor, syn polskiej matki i węgierskiego ojca, napisał książkę, wracając do swoich korzeni i jednocześnie przywracając

⁵⁰ „Objavuje a približuje v svojrážnej ľudskej osobitosti zvláštny spôsob slobody a nezávislosti poučený tradíciou modernej poľskej prózy, ktorej môžeme iba závidieť jej psychologické majstrovstvo i prirodzenú filozofickú hĺbku”. Ibidem (tłum. — Z.P.).

⁵¹ Na przykład w 1997 roku: <http://www.sme.sk/c/2077555/adam-michnik-knizne-i-nazivo.html>; w 2011 roku: http://www.kalligram.sk/index.php?cl=spravy_item&iid=91 [Data dostępu: 10.12.2015].

⁵² Na przykład w częściach o historii pierwszej Republiki Czechosłowackiej albo w artykułach *Polsko na križovatke*, *Gazeta na križovatke*.

⁵³ „Človek si pri jej čítaní uvedomí, ako u nás veľmi chýba takáto osobnosť, ako nemáme autora, ktorý by bol vyrástol svojimi postojmi, sústavnou a húževnatou prácou na autoritu známú a rešpektovanú dnes hoci len v strednej Európe”. J. Beňo: *Demokracia je sivá*. „Slovenské pohľady” 2007, nr 3, s. 114 (tłum. — Z.P.).

⁵⁴ J. Gregor: *A keď nám bude smutno, spomenieme si na prehrané bitky*. „Sme”, 13.01.2010. Dostępne w Internecie: <http://kultura.sme.sk/c/5404113/a-ke-d-nam-bude-smutno-spomenieme-si-na-prehrane-bitky.html> [Data dostępu: 15.12.2015].

Polakom pamięć o Węgrach⁵⁵. Ponieważ w kulturze wyjściowej oryginału Węgrzy są postrzegani jak „bracia” lub „bratanki” i niewielu Polaków potrafi wytłumaczyć to niezwykle przywiązanie⁵⁶, pierwotni odbiorcy mają okazję bliżej poznać ulubionego „sąsiada”, odkryć mity oraz stereotypy krążące wokół Węgrów. Książka daje słowackim czytelnikom w zasadzie taką samą możliwość, lecz punkt wyjścia, czyli według B. Hochela rzeczywistość towarzysząca tekstowi⁵⁷, jest zupełnie inny. Stosunek Słowaków do Węgrów jest ogólnie raczej negatywny. Powody tej niechęci są na tyle skomplikowane, że trudno je wytłumaczyć, podobnie jak polskie przywiązanie. Sięgają czasów wspólnego państwa, ale również okresu niedawno jeszcze podsycanej przez polityków waśni. O wartościach kultury węgierskiej mówi się na Słowacji rzadko. W recenzji K. Chmel określa niewiedzę Słowaków jednym trafnym zdaniem: „Sąsiadek słowacki uświadomi sobie, jak bardzo mało z niej zna!”⁵⁸. Potrzebna była więc książka pióra polskiego pisarza, żeby Słowacy dowiedzieli się czegoś więcej o Węgrach i mogli ich zrozumieć. Poza tym przekład ukazał się w latach, kiedy na Słowacji polityczne nasilenie słowacko-węgierskich nieporozumień osiągnęło punkt kulminacyjny. Cytując ponownie K. Chmela, „wdzięczność za aktualny oraz bardzo potrzebny przekład należy się panu Jozefowi Marušiakowi”⁵⁹.

Lwią część dorobku translatorskiego Marušiaka stanowią dzieła prozatorskie. Jednakże podejmował się także tłumaczenia tekstów poetyckich oraz sztuk teatralnych. Nieliczne przekłady poezji ukazywały się przede wszystkim w czasopiśmie⁶⁰. Warto jednak wspomnieć o jego tłumaczeniach współczesnego dramatu polskiego. Jeszcze w 1966 roku ukazał się przekład *Tanga* S. Mrożka w „Revue svetovej literatúry”⁶¹, sztuki w tym czasie jednak nie wystawiono. Dopiero później przygotował ją teatr w Martinie, opierając się jednak na przekładzie Milana Lasicy⁶². W formie książki ukazały się tłumaczenia *Antyfony w Nowym*

⁵⁵ Por. recenzję R. Makłowicza na stronie wydawnictwa Czarne: <https://czarne.com.pl/katalog/ksiazki/gulasz-z-turula> [Data dostępu: 15.12.2015].

⁵⁶ K. Janowska: *Kotlet z Arpada*. „Polityka”, 6.06.2008. Dostępne w Internecie: <http://www.polityka.pl/tygodnikpolityka/kultura/ksiazki/257337,1,recenzja-ksiazki-krzysztof-varga-gulasz-z-turula.read> [Data dostępu: 15.12.2015].

⁵⁷ B. Hochel: *Preklad ako komunikacia...*, s. 29.

⁵⁸ „Susedko slovenský si uvedomí, ako pramálo z nej pozná!”. K. Chmel: *Kniha roka: Guláš z turula — Po večeri t'archa padá aj na dušu...* „Pravda”, 18.12.2010 (tłum. — Z.P.). Dostępne w Internecie: <http://kultura.pravda.sk/kniha/clanok/39623-kniha-roka-gulasz-turula-po-veceri-tarcha-pada-aj-na-dusu/> [Data dostępu: 15.12.2015].

⁵⁹ „Vďaka za aktuálny a výsosťne potrebný preklad patrí pánovi Jozefovi Marušiakovi”. *Ibidem* (tłum. — Z.P.).

⁶⁰ Między innymi S. Grochowiak: *Totentanz in Polen...* (wraz z P. Horovem).

⁶¹ S. Mrożek: *Tango...*

⁶² Por. <http://www.divadlomartin.sk/repertoar?x=62575675645430794d435a705a4430784e513d3d> [Data dostępu: 16.12.2015].

Jorku J. Głowackiego oraz *Nart Ojca Świętego* J. Pilcha⁶³. Drugi z wymienionych dramatów nie został jeszcze do tej pory wystawiony na deskach teatru. Premiera *Antygony w Nowym Jorku* odbyła się w 2013 roku w Słowackim Teatrze Narodowym. Oryginał został napisany w 1992 roku, rok później przetłumaczył go J. Gerbóc na język słowacki dla czasopisma „Javisko”. Jak zauważa krytyk,

mimo że chodzi o sztukę, która jest nam bliska nie tylko dzięki odniesieniu do swojego antycznego pierwowzoru — *Antygony* Sofoklesa — oraz wspólny kontekst epoki, inscenizacji jest mniej. Paradoksalnie powstały dopiero w ostatnim czasie, [...] kiedy sztuka osiągnęła już na świecie sukces [...]. Nowy przekład pióra Jozefa Marušiaka świadczy o tym, że życie sztuk zależy także od tego, jakim językiem do nas przemawiają⁶⁴.

Aktualnie dużym sukcesem cieszy się spektakl S. Mrožka *Miłość na Krymie*, który od 2014 roku wystawia teatr Astorka pod tytułem *Láska na Kryme*. Przekład nie został opublikowany książkowo, w archiwum przechowuje go jedynie Divadelný ústav (Instytut Teatralny). Ze względu na współczesną sytuację geopolityczną krytyka docenia przede wszystkim ponadczasowość sztuki⁶⁵. Prekursorski wydaje się również sam Marušiak, który przetłumaczył sztukę w 2003 roku.

Dorobek translatorski Jozefa Marušiaka jest niezwykle bogaty i zróżnicowany. W niniejszym artykule przedstawiono wybór najbardziej reprezentatywnych przekładów, które miały istotny wpływ na kształtowanie się obrazu literatury polskiej w świadomości słowackich czytelników i w znacznym stopniu ją utrwaliły. Przytoczone recenzje najlepiej obrazują odzew publiczności i reakcję na polskie dzieła, w większości z nich doceniona została również praca samego tłumacza. Udowadniają, że świadomy wybór tłumaczonych przez Marušiaka dzieł oraz konsekwentne przygotowanie się do przekładu prowadzą do pozytywnego odbioru utworów. Stworzenie pełnego obrazu literatury polskiej na Słowacji wymagałoby jednak szerszego spojrzenia obejmującego również przekłady in-

⁶³ J. Głowacki: *Antigona v New Yorku*. W: *Polská drama*. Bratislava, Divadelný ústav, 2012; J. Pilch: *Lyže svätého otca*. W: *Polská drama*...

⁶⁴ „Aj napriek tomu, že ide o hru, ktorá je nám blízka nielen odkazom na jej antický predobraz — Sofoklovu Antigonu — a spoločný dobový kontext, jej inscenácii je pomenej. Paradoxne tiež vznikli až v poslednom období, [...] keď hra už dosiahla svetový úspech [...]. Nový preklad z pera Jozefa Marušiaka svedčí o tom, že život hier závisí aj od toho, akým jazykom k nám hovorí”. D. Inštitutorisová: *Antigona z New Yorku v Bratislave*. „Pravda”, 5.02.2013 (tłum. — Z.P.). Dostępne w Internecie: <http://kultura.pravda.sk/divadlo/clanok/258070-antigona-z-new-yorku-v-bratislave/> [Data dostępu: 15.12.2015].

⁶⁵ Por.: S. Smolková: *Úbohá láska na Kryme (aj všade inde)*. „Pravda”, 23.04.2014. Dostępne w Internecie: <http://kultura.pravda.sk/divadlo/clanok/315446-uboha-laska-na-kryme-aj-vsade-inde/> [Data dostępu: 15.12.2015]; Z. Uličianska: *Absurdita na Kryme*. „Sme”, 14.04.2014. Dostępne w Internecie: <http://divadlo.sme.sk/c/7170939/absurdita-na-kryme.html> [Data dostępu: 15.12.2015].

nych tłumaczy. Bezcenną pomoc zapewne może stanowić *Slovník slovenských prekladateľov umeleckej literatúry*⁶⁶ zawierający charakterystyki najbardziej aktywnych tłumaczy beletrystyki XX wieku, również z języka polskiego, a więc tych, którzy mają decydujący wpływ na kształt literatury przekładowej. Można zauważyć, że ta polska cieszy się na Słowacji dużym zainteresowaniem w różnych środowiskach. Jak wskazano już wcześniej, przekłady nie mogą w pełni oddać wszystkich warstw i płaszczyzn literatury wyjściowej i zapewne nie może takiemu zadaniu sprostać jeden człowiek. Niemniej jednak, patrząc na całokształt działalności Maruśiaka, można stwierdzić, że w wyjątkowy sposób udało mu się pokazać wiele z różnorodnych i złożonych obliczy literatury polskiej.

Literatura

- Baran J.: *Kamień do kamienia*. „Tygodnik Kulturalny” 1986, nr 3, s. 7—14.
- Bednárová K.: *Dejiny umeleckého prekladu na Slovensku I. Od sakrálneho k profánnemu*. Bratislava 2013.
- Beňo J.: *Demokracia je sivá*. „Slovenské pohľady” 2007, nr 3, s. 113—117.
- Beňo J.: *Umenie využiť talent*. „Slovenské pohľady” 2009, nr 5, s. 128—131.
- Berezowski L.: *Pragmatyczne podstawy archaizacji*. W: *Przekładając nieprzekładalne*. Red. M. Ogonowska. Gdańsk 2000, s. 129—139.
- Buczek M.: *Bariery kulturowe w słowackim przekładzie „Ferdynurke” Witolda Gombrowicza*. „Przekłady Literatur Słowiańskich” 2012, t. 3, cz. 1, s. 164—183.
- Buczek M.: *Jozef Maruśiak — tłumacz-komparatysta idealny*. „Przekłady Literatur Słowiańskich” 2014, t. 5, cz. 1, s. 374—387.
- Chmel K.: *Kniha roka: Guláš z turula — Po večeri tarcha padá aj na dušu...* „Pravda”, 18.12.2010. Dostępne w Internecie: <http://kultura.pravda.sk/kniha/clanok/39623-kniha-roka-gulas-z-turula-po-veceri-tarcha-pada-aj-na-dusu/>.
- Ferenčík J.: *Kontexty prekladu*. Bratislava 1982.
- Gombrowicz W.: *Ferdynurke*. Bratislava, Kalligram, 2004.
- Gregor J.: *A keď nám bude smutno, spomenieme si na prehrané bitky*. „Sme” 13.01.2010. Dostępne w Internecie: <http://kultura.sme.sk/c/5404113/a-ked-nam-bude-smutno-spomenieme-si-na-prehrane-bitky.html>.
- Hocheľ B.: *Preklad ako komunikácia*. Bratislava 1990.
- Hvišč J.: *E. Redliński: Konôpka*. „Slovenské pohľady” 1982, nr 6, s. 140—142.
- Hvišč J.: *Vzťahy a súvislosti slovenskej a poľskej literatúry*. Bratislava 1996.
- Inštitutorisová D.: *Antigona z New Yorku v Bratislave*. „Pravda”, 5.02.2013. Dostępne w Internecie: <http://kultura.pravda.sk/divadlo/clanok/258070-antigona-z-new-yorku-v-bratislave/>.
- Janowska K.: *Kotlet z Arpada*. „Polityka”, 6.06.2008. Dostępne w Internecie: <http://www.polityka.pl/tygodnikpolityka/kultura/ksiazki/257337,1,recenzja-ksiazki-krzysztof-varga-gulasz-z-turula.read>.

⁶⁶ O. Kovačičová, M. Kusá et al.: *Slovník slovenských prekladateľov — 20 storočie. A—K*. Bratislava 2015 (następny tom w druku).

- Kochol V.: *Groteska a mýtus*. „Romboid” 1982, nr 9, s. 88—90.
- Koľakowski L.: *Veľký hlad*. „Slovenské pohľady” 1991, nr 4, s. 59—62.
- Kovačičová O., Kusá M. et al.: *Slovník slovenských prekladateľov — 20 storočie. A—K*. Bratislava 2015.
- Marušiak J.: *O Konôpke, slovenčine a radosť z prekladania*. „Revue svetovej literatúry” 1983, nr 3, s. 135—140.
- Marušiak J.: *Thumacz musi być jak kameleon*. „Monitor Polonijny” 2004, nr 3, s. 10—11. Dostępne w Internecie: http://issuu.com/monitorpolonijny/docs/monitor_polonijny_2004_03.
- Myśliwski W.: *Kameň na kameni*. Bratislava 1989.
- Nádaši-Jégé L.: *Wl. St. Reymont: Sedliaci*. „Slovenské pohľady” 1927, nr 4, s. 273—276.
- Smolková S.: *Úbohá láska na Kryme (aj všade inde)*. „Pravda”, 23.04.2014. Dostępne w Internecie: <http://kultura.pravda.sk/divadlo/clanok/315446-uboha-laska-na-kryme-aj-vsade-inde/>.
- Spyrka L.: *Bliskość kulturowa a przekład w obrębie literatury polskiej i słowackiej*. „Przekłady Literatur Słowiańskich” 2012, t. 3, cz. 1, s. 185—199.
- Tatarkiewicz W.: *Dejiny estetiky. Staroveká estetika*. Bratislava 1985.
- Uličianska Z.: *Absurdita na Kryme*. „Sme”, 14.04.2014. Dostępne w Internecie: <http://divadlo.sme.sk/c/7170939/absurdita-na-kryme.html>.
- Winczer P.: *Závažné a mnohoznačné Myšliwského dielo*. „Slovenské pohľady” 1991, nr 1, s. 137—139.

Źródła internetowe

- <http://fff.truni.sk/index.php?mod=page&id=349>.
- <http://www.divadlomartin.sk/repertoar?x=62575675645430794d435a705a4430784e513d3d>.
- http://www.fu.tuke.sk/data/aktuality/oznamy/20090801_infolist/Dejiny_estetikyII.pdf.
- http://www.kalligram.sk/index.php?cl=sprawy_item&iid=91.
- http://www.katedrafilozofiefukf.com/uploads/1/3/9/8/13980582/dejiny_esteticko_myslenia.pdf.
- <http://www.nike.org.pl/strona.php?p=19>.
- <http://www.sme.sk/c/2077555/adam-michnik-knizne-i-nazivo.html>.
- http://www.uluk.ff.ukf.sk/ULUK/ULUK_files/Te%CC%81zy%20Estet.pdf.
- <https://czarne.com.pl/katalog/ksiazki/gulasz-z-turula>.
- https://fphil.uniba.sk/uploads/media/HE_sylaby_ZS_1415.pdf.

Zuzana Pojezdalová

Obraz polskiej literatury na Slovensku v prekladoch Jozefa Marušiaka

Resumé

V článku sa autorka venuje prekladateľskej činnosti Jozefa Marušiaka a jej recepcii na Slovensku. Prezentuje výber jeho prekladov z poľštiny do slovenčiny, ktoré najviac prispeli k formovaniu obrazu polskej literatúry na Slovensku. Autorka poukazuje na konkrétne prekladateľské postupy a stratégie, a tiež na kultúrny a literárny dialóg, ku ktorému jednotlivé preklady viedli. Článok zároveň predstavuje prierez Marušiakovou prekladovou tvorbou od jej začiatku až po

súčasnosť. Snaží sa tak vystihnúť, akým spôsobom výber diel a preklady jednej osobnosti vedú k obohateniu prijímajúcej literatúry.

Kľúčové slová: Jozef Marušiak, poľská literatúra v slovenčine, literárny preklad, prekladateľ, recepcia prekladu.

Zuzana Pojezdalová

The Picture of Polish Literature in Slovakia through Jozef Marušiak's Translations

Summary

The paper deals with Jozef Marušiak's translations and their reception in Slovakia. The author presents a selection of his translations from Polish into the Slovak language, which has mostly formed the picture of Polish literature in Slovakia. The author points out some specific translation strategies, as well as the cultural and literary dialogue, which the translations have led to. The article also maps the wide range of Marušiak's translation works from the beginning up to the present. The aim of the paper is to capture how the choices and translations of one personality can enrich the receiving literature.

Key words: Jozef Marušiak, Polish literature in Slovak language, literary translation, translator, reception of translation.